

DODIRI IZMEĐU BENEDIKTINSKE I FRANJEVAČKE USTANOVE U HRVATSKOJ

1 — Benediktinci su već u Asizu i, zatim, na nekoliko mjesta po Italiji, Španjolskoj, Francuskoj i ostalim zemljama rado ustupali sv. Franji i njegovim sljedbenicima crkava, kuća i zemljišta, na kojima je podignut prvi i više drugih najstarijih franjevačkih samostana¹⁾. Slično se dogodilo i u Hrvatskoj. Najdrevnije darovnice takve vrste obavijene su legendama i povezane s prisutnošću sv. Franje u našim stranama.

Tako se pripovijeda, da je Svetac za vrijeme svojega boravka u Zadru čudom povratio zdravlje Mariji Zlorad (de Sloradis), opatici benediktinki u samostanu Sv. Nikole. Zahvalne koludrice su na to darovale prvim zadarskim franjevcima dio svojega vrta i jednu kuću, u kojoj su se oni uskoro nastanili²⁾. Sv. Franjo, prema njegovim životopiscima, doplovio je na našu obalu (in Slavoniae partibus) 1212. godine na putu u Siriju, kamo je bio krenuo da propovijeda Saracenicima³⁾. Prva pak kuća za Malu Braću u Zadru bila je uređena do 1236. godine u neposrednom susjedstvu spomenutoga Sv. Nikole, gdje je i danas njihov samostan.

¹⁾ Wadding Lucas, *Annales Minorum* I, pag. 99, 100, 147, 221, 234, 241, 268, 311, 363, 411; II, 254, 406, 733, 734; III, 18, 440, 465, 516... — *Ad Claras Aquas* (Quaracchi) 1931

²⁾ Fabianich Donato, *Memorie storico-letterarie sopra alcuni conventi della Dalmazia* 10 — Venezia 1845; Fabianich Donato, *Storia dei Frati Minori dai primordi della loro istituzione in Dalmazia e Bossina fino ai giorni nostri* I, 16—17

³⁾ Wadding, n. dj., I, 148

Isto tako prema pričanju, benediktinci iz opatije Sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu kod Tkona na otoku Pašmanu poklonili su osobno sv. Franji na istom otoku mjesto Kraj. Ondje su Franjini redovnici sagradili samostan Sv. Duje, i ondje oni još i sada žive⁴⁾.

Na navodni boravak sv. Franje i postanak franjevačkog samostana u Zagrebu osvrnut ćemo se niže.

Sinovi sv. Franje spominju se u Splitu prvi put 1238. godine⁵⁾. Nastanili su se izvan gradskih zidina, na putu za opatiju Sv. Stjepana, na morskoj obali, na mjestu sadašnjega samostana Sv. Franje. Sustjepanski monasi ustupili su siromašnim došljacima nekoliko svojih zemalja⁶⁾.

Prema rukom pisanim kronikama dalmatinske provincije Male Braće došli su oni na otočić Badiju kod Korčule u XIV stoljeću, sva je prilika, primljeni od benediktinskih monaha⁷⁾. Zgrade franjevačkog samostana na Badiji još postoje.

U spomenicima se više puta namjerimo i na izmjenično pružanje pomoći i druge usluge među sljedbenicima sv. Benedikta i sv. Franje. Oba reda koji put zajedničko su djelovala i na karitativnom polju. Kao primjer navodimo, da su benediktinke Sv. Marije u Zadru skupa s klarisama Sv. Nikole u istom gradu držale hospital pod imenom Sv. Bernardina⁸⁾.

U nevolji su jedni drugima za neko vrijeme ustupali svoje kuće ili jedni druge i za duže vrijeme primali pod vlastiti krov. Benediktinci Sv. Ivana u Trogiru iselili su se iz svoje opatije i, prema odluci grada, predali je franjevcima, kada je općina u ratu s banom Mladenom Šubićem bila porušila franjevački samostan, što se nalazio u blizini Trogira izvan gradskih zidina. Bojali su se naime Trogirani, da se ban ne posluži nebranjanim samostanom kao navalnom bazom na grad. Franjevci su živjeli u opatiji tri ili četiri godine⁹⁾.

Budući da su trogirski franjevci šest ili sedam puta morali mijenjati mjesto boravka, izgleda, da su im u razmaku od sto godina benediktinke kod Sv. Petra dva puta prepustile svoj stan, a same se sklonile na drugo mjesto. Prvi put to je bilo 1319. — ako je istinit taj podatak u krivotvorenoj buli pape Ivana XXII od te godine, a drugi put 1419. godine¹⁰⁾.

⁴⁾ Fabianich, *Memorie*, 62; Fabianich, *Storia* I, 17; Ostojić Ivan, *Benediktinci u Hrvatskoj* II, 72 — Split 1964

⁵⁾ Novak Grga, *Povijest Splita* I, 384—385 — Split 1957

⁶⁾ *Catastico del convento di S. Francisco Spalato a. 1742*, str. 3—5 (rukopis u samostanu)

⁷⁾ Fabianich, *Storia* I, 155

⁸⁾ Gunjača Stipe, *Repertorium actuum domini Antonii de Zandonatis olim publici et iurati notarii Jadrae* (Starine Jug. akad. XLII, 273, 314 — Zagreb 1949)

⁹⁾ *Delci Raynerii Summarium Isitterarum PP. Avenionensium* (Archivum secretum Vaticanum, Index 564 f. 47); Lucio Giovanni, *Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù*, 153—154, 493 — Venetia 1674; Farlati Danielis *Illyricum sacrum* IV, 371—372 — Venetiis 1769; Smičiklas T., *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* VIII, 397—399, 590

¹⁰⁾ Lucio, n. dj., 161, 493; Farlati, n. dj. IV, 372—273, 398—399; Smičiklas, n. dj. VIII, 524—525

Kad je opatija Sv. Jakova u Višnjici bila dokinuta po Napoleonovoj okupaciji dubrovačke republike, posljednji višnjički monah našao je utočište i proživio ostatak svojih dana kod Male Braće u Dubrovniku¹¹⁾.

Francuska je vlada 1807. ukinula i samostan Sv. Justine u Rabu, a 1809. godine iz njega je otjerala benediktinke. Jednu od dviju preostalih koludrica primile su franjevke trećoretkinje kod Sv. Antuna Opata u istom gradu¹²⁾.

Posljednja opatica raspršanih redovnica Sv. Benedikta u Splitu pokopana je 1810. godine u samostanu splitskih klarisa¹³⁾.

Za turske opsade Šibenika 1647. godine benediktinke Sv. Lucije prebacile su se na otok Prvić i sklonile u samostan franjevac trećoredaca¹⁴⁾.

Dubrovačke redovnice, među njima i benediktinke, koje su 1667. godine bile preživjele veliki potres, proboravile su godinu i po u franjevačkom samostanu Sv. Nikole u Stonu¹⁵⁾.

Isto su tako spremno i benediktinke primale k sebi deložirane klarise. Benediktinke Sv. Marije u Krku prihvatile su klarise iz ukinutoga samostana u Krku (1806. god.)¹⁶⁾, a benediktinke Sv. Marije u Zadru uzele su klarise iz zadarskih samostana Sv. Nikole (1798. god) i Sv. Marcele (1807. god.)¹⁷⁾.

2 — Prosjачki redovi, nastali u XIII stoljeću, proširili su se velikom brzinom po svijetu, jer su se novim nastupom, marljivim radom, strogim siromaštvom i demokratskim konstitucijama svjđjeli narodu i k sebi privukli najveći dio onih, koji su bili skloni redovničkom životu. Sve to vrijedi u prvom redu za franjevačku ustanovu. Posljedica toga je bila, da su stare benediktinske opatije, koje su se već nalazile u opadanju, ostale bez dovoljnoga pomlatka. To je ujedno bio glavni razlog, da od dana, kada su se u našim krajevima počeli organizirati franjevci i dominikanci, tj. od trećega decenija XIII stoljeća, ne možemo pokazati da je u Hrvatskoj otvoren niti jedan muški samostan reda sv. Benedikta¹⁸⁾. Bilo je doduše izoliranih pokušaja u tom smjeru, ali svaki put bez uspjeha¹⁹⁾.

Naprotiv se događalo, da su gotovi monasi napuštali benediktinsku i prelazili na franjevačku regulu²⁰⁾. Takav je bio slučaj i Vilima Grešanina,

¹¹⁾ M(essner) S(poršić) A(ntun), Sveti Jakov u Višnjici kraj Dubrovnika (Obzor od 3. I 1941 — Zagreb)

¹²⁾ Biskupijski arhiv u Rabu

¹³⁾ Matice mrtvih kod splitske katedrale, knjiga VII

¹⁴⁾ Ivančić o. Stjepan, Povjestne crte o samostanskom III Redu sv. O. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri, 214 — Zadar 1910.

¹⁵⁾ Vojnović K., Prilozi k arhivalnijem pabircima dubrovačkijem (Starine Jug. akad. XXVIII, 79. — Zagreb 1896); Körbler dr Đuro, Pisma opata Gradića Dubrovčanina (Monum, spect. histor. Slav. Merid. XXVII, 109)

¹⁶⁾ Ispettorato centrale pel Culto ed Amministrazione di vacanti, anni 1807—1809 fasc. XXXIV, posiz. VI (Državni arhiv u Zadru)

¹⁷⁾ Bianchi Carlo Federico, Zara cristiana I, 382, 405 — Zara 1877.

¹⁸⁾ Ostojić, n. dj. I, 87, 89 — Split 1963

¹⁹⁾ Vatikanski arhiv: Registra Vaticana 480 f. 287; Theiner Augustinus, Vetera monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia I, 456 — Romae 1863.

²⁰⁾ Ostojić, n. dj. I, 87

poznatoga teologa i misionara na Istoku, koji je opisao život i rad redovnika u Perziji i tatarskoj zemlji. On je prije prjelaza vjerojatno pripadao opatiji na krčkom otočiću Košljunu²¹).

Dapače je nekoliko čitavih samostana benediktinki pristupilo klarisama. Ti prijelazi nisu izazivali toliko čuđenja i bili su olakšani time, što su takve nove klarise uz prihvaćeno pravilo sv. Franje nastavile i dalje vršiti pravilo sv. Benedikta²²).

Najstariji slučaj takve vrste zabilježen je 1260. godine u Zadru, kada je nadbiskup Lovre dozvolio, a papa Aleksandar III potvrdio, da se samostan benediktinki kod Sv. Nikole izuzme ispod redovite nadbiskupove jurisdikcije i pridruži ženskoj grani obitelji sv. Franje. Sv. Nikola u Zadru time je postao prvi samostan klarisa na Balkanu²³).

Drugi, slični slučaj zbio se sredinom XVI stoljeća (1533—1555), kada su koludrice u osorskom samostanu Sv. Benedikta pod upravom vrlo agilne opatice Cecilije de Cippo, jednoglasno prihvatile franjevački način života. I na tu promjenu pristao je mjesni biskup, i odobrio ju papa²⁴).

I koludrice poznatoga zadarskog samostana Sv. Marije htjele su početkom XVI stoljeća prijeći u stroži franjevački red, ali im nije dopustio papa Julije II²⁵).

Farlati je mislio, da su koludrice u ninskom samostanu Sv. Marije ispočetka pripadale redu sv. Benedikta, i da su se još sredinom XIII stoljeća prometnule u klarise²⁶). Zaista su u Ninu u XV stoljeću bile klarise, samo nije stalno, jesu li u istoj kući njihove prethodnice bile benediktinke.

Također nije sigurno, jesu li u samostanu Sv. Jakova na Savi (blizu Zagreba), koji su početkom XV stoljeća cisterciti prepustili koludricama, dokraja ostale cistercitkinje ili su se one kasnije pretvorile u klarise²⁷).

Riceputi je utvrdio među stare benediktinske opatije i Sv. Ivana Krstitelja u Bribiru. Međutim je sigurno, da je u Bribiru od samoga početka bio franjevački samostan istoga imena²⁸).

²¹) Fabianich, *Memorie*, 70—72; Gliubich Simeone, *Dizionario biografico*, 175—176 — Vienna 1856; Ferrari-Cupilli S., *Cenni biografici di alcuni uomini illustri della Dalmazia*, 87—88 — Zara 1887; Golubovich P. G., *Biblioteca bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente Franceseano I*, 354—355 — Quaracchi 1906.

²²) Wadding, n. dj. I, 347

²³) Smičiklas, n. dj. IV, 581—587; Matijević dr. O. Ante, O nekim poveljama pogrešno datiranim u Smičiklasovu zborniku (Vjesnik kr. drž. arhiva u Zagrebu VII, 11—26)

²⁴) Farlati, n. dj. V, 134, 214, 618

²⁵) Theiner, n. dj. I, 552—553

²⁶) Farlati, n. dj. IV, 218, 221

²⁷) Farlati, n. dj. V, 403; Tkalčić u Viencu 1881., 558; Ivančan Ljudevit u Narodnoj starini XXIII, 310; Ivančan, Podatci o zagrebačkim kanonicima, 22 (rukopis)

²⁸) *Monasticon Illyricanum, De monachis Ordinis S. Benedicti: Index*, fol. 94' (dio kodeksa »Anecdota Illyrica« u Muzeju grada Šibenika)

Isto tako su pogriješili Farlati i šibenski biskup Fosco, kada su napisali, da su kod crkve Sv. Antuna Opata u Rabu u početku živjele benediktinke, jer je dovoljno utvrđeno, da su ondje uvijek bile trećoretkinje sv. Franje. Danas su u istoj kući Školske sestre, također franjevke trećoretkinje²⁹⁾.

Šibenski povjesničar Zavorović ustvrdio je obrnuti proces, po kojemu su franjevke prelazile u benediktinke. On je naime, držao, da su u šibenskim samostanima Sv. Kate i Sv. Spasa prije benediktinki živjele klarise, i da su one 1493. godine prihvatile regulu sv. Benedikta³⁰⁾. To nije dokazano, ali je moguće, jer je takvih slučajeva, iako ne mnogo, bilo i u drugim zemljama³¹⁾.

O franjevcima, koji su po naredbi postali benediktinci, govorit ćemo dalje.

3 — Poslije odlaska ili nestanka benediktinaca i benediktinki veliki broj njihovih zadužbina ili barem zgrada predale su negdje crkvene a negdje građanske vlasti sljedbenicima sv. Franje. U jednim od tih mjesta oni su se zadržali kraće, u drugim duže, a u nekim su još i danas.

Takvu su sudbinu doživjeli u Dalmaciji: Sv. Ivan Evanđelist u Rabu, Sv. Marija na Košljunu, Sv. Marija na Poljudu kod Splita, Sv. Marija u Budvi, Sv. Petar na otočiću blizu Lošinja, Sv. Josip u Velom Lošinj u ženski samostan nepoznata titulara u Kotoru.

Benediktinke su morale napustiti samostan Sv. Ivana Evanđelista u gradu Rabu 1387. godine i zauvijek ga izručiti franjevcima, koji su u njemu ostali do 1783. godine. Tako je bio naredio rapski biskup Grgur Koštica, a njegovu naredbu potvrdila je Sveta Stolica³²⁾.

U opatiji Sv. Marije na krčkom otočiću Košljunu ušli su franjevci 1447. godine odlukom knezova Frankopana i pristankom pape Nikole V, te ju još i danas drže. Predavajući ju franjevcima papa je u njoj zauvijek dokinuo i benediktinski red i opatsku čast³³⁾.

Nekako u isto vrijeme, tj. 1448. godine, dobili su franjevci opslužitelji Sv. Mariju na Poljudu, što ju je onda držao u komendi poznati kardinal Besarion. Oni su tu nedaleko od obale na Kaštelanskom zaljevu, u sjevernom dijelu splitske luke, uredili svoj samostan³⁴⁾. Početkom našega stoljeća pregovarao je Don Frane Bulić, da bi ga preuzeli francuski benediktinci i u njemu se bavili povijesno-arheološkim naucima, ali nije uspio³⁵⁾.

²⁹⁾ Farlati, n. dj. VII, 123; Status personalis et localis dioecesis Veglensis, 52 — Veglae 1903 et 1935); Stošić Krsto, Benediktinke u Šibeniku (Croatia sacra VII, 14 — Zagreb 1934); Brusić Vladimir, Otok Rab, 157 — Zagreb (bez godine)

³⁰⁾ Stošić u n. dj., 8—9, 12, 16; Ostojić, n. dj. II, 260, 261

³¹⁾ Wadding, n. dj. II, 406

³²⁾ Farlati, n. dj. V, 243, 245; Smičiklas, n. dj. VI, 589; Fabianich, Storia II, 81

³³⁾ Farlati, n. dj. V, 304—305, 306—307; Fabianich, Storia II, 148; Ljubić Šime, Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i mletačke republike IX, 110 — Zagreb; Štefanić Vjekoslav, Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku (Croatia sacra XI i XII, 26, 27 — Zagreb 1936)

³⁴⁾ Theiner, n. dj. I, 421—422; Šegvić K., Poljud (Vjesnik hrv. zem. ark. XVI, 1—2)

³⁵⁾ Viktor Novak, Nastojanja Don Frane Bulića oko izdavanja istorije jugoslovenske istočne i zapadne crkve (Jugoslovenski istoriski časopis I, 279—311 — Beograd 1935)

Na mjestu benediktinske opatije Sv. Marije u Budvi bio je također franjevački samostan, i to od XVI stoljeća³⁶).

U ruke franjevaca konventualaca došao je Sv. Petar na Sv. Petru-Iloviku, nekadašnji hospicij opatije Sv. Mihovila na Susku. Konventualci su ostavili tu zadužbinu, koja se nalazila na otočiću južno od Lošinja, u drugoj polovici XVIII stoljeća³⁷).

Do crkve Sv. Josipa u Velom Lošinju poslije benediktinaca, koji su ondje boravili 1859—1863. godine, došli su isusovci, a nakon isusovaca glagoljaši trećoreci sv. Franje. Ovi su kod Sv. Josipa živjeli od 1894. do 1921. godine³⁸).

Godine 1364. papa Urban V, na molbu kotorske općine, ovlastio je kotorskoga biskupa Dujma, neka poradi, da se troškom općine u njegovu biskupskom gradu uredi samostan za trideset klarisa i njihovu opaticu na mjestu, gdje je nekada bio samostan benediktinki. Klarise su u njemu živjele od 1575. godine. Njih su naslijedili franjevci, koji su i danas ondje do crkve, što još nosi staro ime Sv. Klare³⁹).

I u napuštenoj opatiji Sv. Stjepana kod Splita živjeli su bosanski franjevci devet godina. Na Sustjepan su ih bili smjestili splitski nadbiskup i općina kao izbjeglice pred Turcima⁴⁰).

Osim navedenih zadužbina na dalmatinskom primorju, u kojima su franjevci sigurno naslijedili benediktince, na istom području ima još veći broj mjesta, gdje je više ili manje vjerojatno, da su prije franjevaca u njima živjeli benediktinci. Takva su mjesta: Karin, Vijar u Osoru, Omišalj, Priko, Prvić, Sustipanac, Školjić prema Zadru, Zaostrog, Daksa te Otok i Žanjica u Boki Kotorskoj.

Za Karin svjedoči biskupska kurija u Ninu, da je crkva Sv. Marije bila predana franjevcima, i da su do nje oni sagradili samostan, koji je još živ. Domaći franjevački pisci dodaju, da je taj franjevački samostan bio podignut 1429. godine na ruševinama benediktinskoga⁴¹).

Godine 1460. dobili su glagoljaški trećoreci sv. Franje crkvu Sv. Marije na Vijaru na sjevernoj strani grada Osora. Za tu se crkvu kaže, da je pripadala poznatoj osorskoj opatiji Sv. Petra.⁴²)

Netko je zabilježio, da su Martin i Ivan Frankopan darovali franjevcima napušteni benediktinski samostan Sv. Nikole kod Omišlja.⁴³)

³⁶) Farlati, n. dj. VII 211, 220—221; Fabianich, Storia I, 261

³⁷) Farlati, n. dj. V, 184; Status Veglensis, 37

³⁸) Compendio storico-ecclesiastico di Lussingrande cap. XXIII; Ivančić, n. dj., 231—232

³⁹) Delci, Index 587 f. 221'; Farlati, n. dj. VI, 451; Smičiklas, n. dj. XIII, 407—408; Schemitismus dioecesis Catharensis, 24 — Cathari 1910; Stjepčević Ivo, Vođa po Kotoru, 59 — Kotor 1926.

⁴⁰) Ostojić, n. dj. II, 323

⁴¹) Nadbiskupski arhiv u Zadru: Nona, Atti fasc. III n. 18; Bianchi, n. dj. 304; Fabianich, Storia II, 315

⁴²) Riceputi Philippus, Acta S. Gaudentii Auxerensis Episcopi I, 133; II, 390 (rukopis u biblioteci Arheološkog muzeja u Splitu); Farlati, n. dj. V, 205—207, 618; Ivančić, n. dj., 233—234

⁴³) Rački dr. Andrija, Stari samostani Hrvatskoga Primorja (Vjesnik staleškoga društva kat. sveć. NRH IV, 127 — Zagreb 1957)

Blizu starohrvatske crkve Sv. Petra u Priku kod Omiša živjeli su do

kraja XVI stoljeća franjevci. Neki bi htjeli dokazati, da su u srednjem vijeku prije njih i u Priku bili benediktinci.⁴⁴⁾

Kaer je bio mišljenja, da su se trećoreci glagoljaši naselili na otoku Prviću blizu Šibenika na onom mjestu, gdje je nekada bila benediktinska opatija pod imenom Sv. Marije od Otoka (de Insula).⁴⁵⁾

Skradinski biskup Nikola dao je 1511. godine istim trećorecima crkvu Sv. Stjepana i do nje malu kuću na otočiću Sustipancu kod Birovca. Ondje su oni živjeli do početka XIX stoljeća. Ima ih, koji bi htjeli da su i na Sustipancu nekada bili benediktinci, ali o tome nemamo nikakvih povijesnih podataka.⁴⁶⁾

Drugi tvrde, da su i na Školjiću ispred mjesta Preka prema Zadru prije današnjih franjevaca trećoredaca boravili benediktinci. Međutim je sigurno, da su prije trećoredodaca ondje živjeli pavlini.⁴⁷⁾

Bez temelja je također tvrdnja, da su u Zaostrogu (Makarsko primorje) na mjestu današnjega samostana prije franjevaca djelovali benediktinci. Po svoj prilici ovdje su benediktinci spomenuti mjesto augustinaca.⁴⁸⁾

Završimo ovaj niz s konstatacijom, kako je pogrešno ili barem bez historijske podloge kazano, da su i otočić Daksa ispred Gruža⁴⁹⁾ i Gospe na Otoku u Boki Kotorskoj⁵⁰⁾ i Žanjica na ulazu u Boku⁵¹⁾ prešli iz benediktinskih ruka u franjevačke.

Godine 1649. i 1650. pomrle su od kuge u šibenskoj opatiji Sv. Lucije sve redovnice osim dviju. Tom prilikom se namjeravalo u gotovo izumrle kuću smjestiti franjevce, ali je namjeru osujetio Testa, baštinik utemeljitelja svetolucijske zadužbine.⁵²⁾

Isto tako nije prihvaćen prijedlog, po kojemu se nakon velikoga potresa, što je 1667. godine porušio Dubrovnik, opatija Sv. Jakova u Višnjici imala oduzeti benediktincima i predati kapucinima.⁶³⁾

Iz Sjeverne Hrvatske možemo također navesti nekoliko, dijelom sigurnih dijelom dvojbenih, benediktinskih samostana, koje su

⁴⁴⁾ Bulić Fr. — Karaman Lj., Crkvice sv. Petra u Priku kod Omiša (Vjesnik za arheol. i histor. dalm. XLVI, 12 — Split 1923); Vulić dr Miroslav, Pravila glagoljaškog sjemeništa u Priku (Croatia sacra VIII, 73—75 — Zagreb 1933)

⁴⁵⁾ Kaer pop Petar, Povijesne crte grada Šibenika i njegove okolice I, 56, 57 — Šibenik (bez godine); Klarić d. Mate, Važnost benediktinaca za hrvatski narod u prošlosti i sadašnjosti (Život s Crkvom V, 191 — Hvar 1939)

⁴⁶⁾ Farlati, n. dj. IV, 26; Ivančić, n. dj., 243; Stošić, u n. dj. VII, 4

⁴⁷⁾ Fabianich, Storia I, 309; Bianchi, n. dj. II, 108—109; Ivančić, n. dj. 204—205

⁴⁸⁾ Madirazza dottor Francesco, Storia e costituzioni dei comuni dalmati, 235 — Split 1911; Vlahov Simun, Srednjom Dalmacijom, 24 — Zagreb 1940

⁴⁹⁾ Jireček, Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters, 9 — Prag 1879; Klaić Vjekoslav, Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati I, 240 — Zagreb 1880; Kaer, Dvie opatije: Sv. Petra Gumajškoga i sv. Stjepana de Pinis (Prilog časopisu »Bullettino di archeol. e stor. dalmata« XIII—XV, 6 — Spljet 1890—1892); Stošić u n. dj. VII, 5

⁵⁰⁾ Ostojić, n. dj. II, 503

⁵¹⁾ Gelcich Giuseppe, Dello sviluppo civile di Ragusa, 14—18 — Ragusa 1884; Kaer u n. dj., 6; Stošić u n. dj. VII, 5

⁵²⁾ Ostojić, n. dj. II, 265

⁵³⁾ Dubrovački državni arhiv ser. XIV sv. 12

zaposjeli franjevci. Jedan je od takvih zapuštena opatija Sv. Dimitrija u Srijemu, u kojoj su neko vrijeme poslije odlaska Turaka živjeli konventulaci.⁵⁴⁾

Prema nekima, srijemski vojvoda Ugrin osnovao je u Iloku monaški samostan Sv. Marije, koji je 1451. godine bio predan franjevcima i u kojemu je pokopan sv. Ivan Kapistran.⁵⁵⁾

U Šaregradu (Srijem) u XV stoljeću ureden je samostan za bosanske franjevce na mjestu, kako neki misle, benediktinskoga samostana.⁵⁶⁾ Isto tako neki drže, da je kraljica Elizabeta 1370. godine restaurirala napuštenu navodnu opatiju u Rači, filijali župe Morović (Srijem) i predala ju franjevcima minoritima.⁵⁷⁾

Nagađa se, da je i u Kloštru Podravskom na mjestu današnje župske crkve Sv. Benedikta bio već u XIII stoljeću franjevački samostan kao nasljednik tobožnje benediktinske opatije.⁵⁸⁾

U Kronici ugarske provincije Sv. Marije stoji, da je prvi franjevački samostan slavonske kustodije podignut u Zagrebu na Kaptolu na mjestu, gdje je nekada bila benediktinska opatija. Kaže se, da je u zagrebački samostan na Kaptolu ušao sam sv. Franjo, kada se, prema legendi, nalazio u Zagrebu.⁵⁹⁾ Ima također vijest, da su se novonadošli franjevci, još prije provale Mongola, služili cistercijskom crkvom Sv. Marije, koja je bila blizu današnje crkve i samostana Sv. Franje.⁶⁰⁾

U posljednjoj četvrti XV stoljeća posjed samostana u Ivanić-Kloštru, gdje su dotada živjele koludrice cistercijskoga reda, bio je sjedinjen s menzom zagrebačkoga biskupa. To sjedinjenje spominje papa Julije II 1504. i 1505. godine pa dodaje, da su crkva i ostale zgrade s vrtovima ustupljene za upotrebu i stanovanje franjevcima.⁶¹⁾

U Istri franjevci su naslijedili benediktinske crkve i zgrade: Sv. Andrije kod Rovinja, Sv. Mihovila kod Bala i Sv. Grgura u Koprju.

Bulom pape Nikole IV 1454. godine crkva Sv. Andrije na otočiću Sera blizu Rovinja bila je predana franjevcima, koji su je nastojanjem sv. Ivana Kapistrana obnovili i povećali samostan. Taj samostan dokinula je Napoleonova vlada početkom XIX stoljeća.⁶²⁾

⁵⁴⁾ Fuxhoffer Damianus, *Monasteriologia regni Hungariae (Recognovit et auxit Maurus Czinar) I*, 207 — Vindobonae et Strigoniae 1896

⁵⁵⁾ Farlati, n. dj. VII, 546

⁵⁶⁾ Arhiv za povijest jugoslavensku (uredio Ivan Kukuljević Sakcinski) IV, 211

⁵⁷⁾ Fuxhoffer-Czinar, n. dj. I, 293—294; Gašić Emerik, *Povijest župe i mjesta Morović*, 63, 65

⁵⁸⁾ Mader u radnji: Časti i dobru zavičaju; Brdarić Franjo, *Arhidakonat komarnički (Katolički List god. 1934, 592)*

⁵⁹⁾ *Chronica Provinciae S. Mariae in Hungaria*, manuskript 1/135 u Arhivu S. Isidori de Urbe; Chiappini Anicetr, *Annales Minorum XXIX*, 379 — Florentiae 1948

⁶⁰⁾ *Scematismus almae provinciae Croatiae ordinis fratrum Minorum*, 21 — Zagreb 1925

⁶¹⁾ Vatikanski arhiv: Indices: 333 f. 370, 336 f. 269, 344 f. 433' i 347 f. 319'

⁶²⁾ Polesini S., *Ceni storici sulli conventi della città e diocesi di Parenzo*, 15 — Trieste 1849; *Atti e memorie della società istriana di Archeologia e Storia patria*, anni XI, XII, XIII, XLIV — Parenzo

U opatijskoj kući Sv. Mihovila kod Bala nalaze se franjevci nešto prije od godine 1385. pa do prvih decenija XV stoljeća.⁶³⁾

Benediktinski priorat Sv. Grgura došao je u XV stoljeću u ruke mletačkih klarisa. One su ga predale svojoj redovničkoj braći franjevcima opslužiteljima, a ovi opet 1530. godine franjevcima trećorecima. Ovaj samostan ovamo uvrštavamo, jer je neko vrijeme pripadao hrvatskim glagoljašima.⁶⁴⁾

4 — Zbog nabrojenih prijelaza, nasljedstva i drugih nama nepoznatih razloga sačuvalo se kod naših franjevaca više benediktinskih uspomena raznih vrsta.

U nekim samostanima, koje su franjevci naslijedili, ostali su dijelovi ili barem arhitektonski ulomci benediktinskih građevina. Tako je npr. kod Sv. Ivana Evangelista u Rabu ostao romanički zvonik, koji je bio četiri stoljeća u franjevačkim rukama.⁶⁵⁾ — Na krčkom Košljunu postoje iz benediktinskoga vremena kapela, koja danas nosi ime Sv. Bernardina, i jedan dio sjevernoga samostana.⁶⁶⁾ — Na Poljudu kod Splita su iz pretfranjevačkoga doba nekoliko romaničkih ulomaka upotrijebljenih kao građevni materijal, par neuzidanih pleternih fragmenata u klausturu te natpisi u koru, na kojima se spominju gradnja oratorija na čast sv. Mihovila Arhandela i posveta poljudske crkve Sv. Marije.⁶⁷⁾ — Drži se, da je crkva trećoredaca u Glavotoku na Krku u XV stoljeću dobila veliki oltar od benediktinaca iz Sv. Nikole kod Omišlja.⁶⁸⁾

Nekoliko drugih franjevačkih samostana posjeduju knjiga i kodeksa iz propalih benediktinskih biblioteka. Takvoga su podrijetla sigurno neki od starih koralnih tekstova u samostanu na Košljunu.⁶⁹⁾ — Najveći dio bogate biblioteke u opatiji Sv. Jakova kod Dubrovnika stradao je 1806. godine od rusko-crnogorske vojske, koja je knjige bacala, palila i trgala za pravanje fišeka. Nešto su i Francuzi zaplijenili. Od onoga što je preostalo najvrednije rukopise i iluminirane korale prevezli su neki građani u Anconu. Glavninu pak od onoga, što nije bilo uništeno ili odneseno u tuđinu, uspio je spasiti franjevac Inocencije Čulić. Sve je to kasnije ostavio biblioteci Male Braće u Dubrovniku.⁷⁰⁾

⁶³⁾ Atti e memorie, a. VIII, 217; a. XXVIII, 102; Oreb dr Marin, Slava franjevačke Istre, 21, 165—166, 180 — Zagreb 1962.

⁶⁴⁾ Moroni, Dizionario storico-ecclesiastico vol. XCI, 41; Fabianich, Storia II, 83—84; Ivančić, n. dj., 235—237 i Prilozi 58—59; Stefančić Vjekoslav, Glagoljaši u Kopru (Starije Jug. akad. XLVI, 225, 227, 267—269)

⁶⁵⁾ Ostojić, n. dj. II, 139

⁶⁶⁾ Ostojić, n. dj. II, 184

⁶⁷⁾ Izvješće o djelatnosti Pokrajinskog Konservatorijalnog ureda za Dalmaciju, 38 (Prilog »Vjesniku za arheol. i histor. dalmat.« XLIII — Sarajevo 1920); Ostojić, n. dj. I, 343; II, 330

⁶⁸⁾ Ivančić, n. dj., 219

⁶⁹⁾ Brusić o. Vladislav, Benediktinska opatija na Košljunu (Bogoslovska smotra XX, 256—257 — Zagreb 1932); Vidaković Albe, Tragom naših srednjovjekovnih neumatskih glazbenih rukopisa (Ljetopis Jugosl. akad. LXVIII, 365—366 — Zagreb 1963)

⁷⁰⁾ Skurla Stijepo, Sveti Vlaho, 94—95 — Dubrovnik 1871; Talijski Urban u Rešetarovu zborniku, 310; Bersa Josip, Dubrovačke slike i prilike (1800—1880), 177, 179 — Zagreb 1941.

Konventualci u Šibeniku čuvaju stari kodeks sakramentarija s neumiziranim melodijama vjerojatno iz X stoljeća, koji su prema tradiciji baštinili od šibenskih benediktinaca iz opatije Sv. Nikole.⁷¹⁾ Isti šibenski konventualci posjeduju islikani kodeks Sv. Pisma iz XI stoljeća, u kojemu stoji, da ga je napisao monah Dominik iz Trogira.⁷²⁾

5 — U XIV i XV stoljeća nestaje malo po malo monaha u benediktinskim ustanovama, kao po ostalom svijetu tako i kod nas. Bilo je raznih pokušaja, kako bi se to općenito umiranje zaustavilo. Da bi se kako tako produžio život starim i časnim opatijama, crkvena vlast nerijetko je naređivala jednom ili drugom franjevcu, neka obuče na sebe crni habit, prihvati benediktinsku regulu i uzme u ruke upravu određene opatije, koja se gasila. Ovdje ćemo navesti nekoliko takvih slučajeva.

Godine 1320. papa Ivan XXII dozvolio je Blažu Bose, monahu samostana Sv. Mihovila u Pakljenom na otoku Šipanu, koji je iz franjevačkoga reda prešao u benediktinski, da ima glas u kapitulu i može dobiti opatsku službu u samostanu.⁷³⁾

Godine 1382. papa Urban VI povjerio je ostrogonskome nadbiskupu, neka nađe prikladna starješinu za Rogovo sa sjedištem na brdu Čokovcu na otoku Pašmanu. Ako ga ne bude mogao naći među monasima, neka na čelo opatije postavi franjevca Fridrika Jurjevića iz Zadra, koji u tom slučaju mora prigrliti monaško pravilo sv. Benedikta. Tako je i učinjeno.⁷⁴⁾

Godine 1438. Tripo Bolica, posljednji od četiri redovnička opata iz prve polovice XV stoljeća u opatiji Sv. Jurja pred Perastom u Boki Kotorškoj, u času izbora bio je franjevac, pa je tom prigodom zamijenio franjevački habit benediktinskim.⁷⁵⁾

Godine 1441. naredio je papa Eugen IV franjevcu Marku iz Senja, neka položi benediktinsku profesiju i primi opatsku službu u samostanu Sv. Marije na Racu blizu Bara.⁷⁶⁾

Godine 1433. isti papa imenovao je opatom Sv. Petra u Pagu Pažanina Ivana Tutnića, franjevca konventualca. Naložio mu je, neka se daje blagosloviti, neka uzme odijelo, što se nosilo u opatiji, i neka se drži monaških propisa, koji su u njoj vladali.⁷⁷⁾

Senjski knezovi Martin i Sigizmund Frankopani zamolili su Sv. Stolicu da bi za opata Sv. Marine u Bužinama, krbavske biskupije, potvrdila franjevca Jeronima, sina pokojnoga Ivana iz Labina. Zbog toga je povjerio papa Nikola V 1452. godine spomenutom paškom opatu Ivanu Tutniću, neka ispita sposobnosti predloženoga kandidata, primi njegovu zakletvu i naredi

⁷¹⁾ Horvat J., *Kultura Hrvata I*, 269

⁷²⁾ Ostojić, n. dj. I, 283

⁷³⁾ Delci, Index 563 f. 57—58

⁷⁴⁾ Smičiklas T., *Grada za Codex diplomaticus*, god. 1382. na 23. VI, 29. X i 16. XII (rukopis u arhivu Jugosl. akad. ormar XX, 1)

⁷⁵⁾ Vatikanski arhiv, *Obligaciones et solutiones LXIV f. 271'*; Butorac Pavao, *Opatija sv. Jurja kod Perasta* (Bogoslovska smotra XVI, 173, 176, 179, 184 — Zagreb 1928)

⁷⁶⁾ Vatikanski arhiv, *Oblig. et solut. LXVI, f. 58*

⁷⁷⁾ Ostojić, n. dj. II, 132

mu, da obuče habit, kakav se nosi u buškom samostanu, i živi po redovničkim pravilima, koji su u njemu na snazi. ⁷⁸⁾

Nekako u isto vrijeme opatovao je u samostanu Sv. Jurja Koprivskoga na rijeci Zrmanji u ninskoj biskupiji Andrija iz Modruša, koji je prije bio franjevac.⁷⁹⁾

Na sličan način se htjelo pomoći i cistercitskoj opatiji u Kutjevu kod Požege, koja dugo već nije imala redovničkoga starješinu. Zato je papa 1460. godine potvrdio njezinim opatom franjevca Stjepana i stavio mu u dužnost, da postane cistercitom.⁸⁰⁾

6 — U doba opadanja, a pogotovo poslije nestanka monaha, mnoge su se opatije i njihovi prihodi povjeravali odličnijim članovima klera. To su bili takozvani komendatari, koji nisu prihvaćali regulu sv. Benedikta, ali su ipak nosili ime i insignije opata. Takve je opate redovito postavljao papa, a u nekim slučajevima su ih imenovali ili birali predstavnici građanske vlasti. Među njima je bilo i biskupa franjevac.

U Hrvatskoj poznati su nam ovi:⁸¹⁾

Tom a, krčki biskup, opat Sv. Marije na Košljunu, 1308,

Peleg rin A r a g o n s k i, splitski nadbiskup, opat Sv. Ivana Krstitelja u Trogiru, 1403—1407,

I v a n, episcopus Lydien., opat Sv. Marije u Topuskom, 1451,

O r e u s d e G a v a r d i s (G v a r d i s), opat Sv. Marije u Puli, 1474—1475,

J u l i j a n d e M a p h a e i s, dubrovački nadbiskup, opat Sv. Mihovila u Pakljenom, 1505.

U ovoj kratkoj radnji registrirani su susreti između dvije u Hrvatskoj najjače redovničke institucije, koje su kroz stoljeća zacrtavale duboke brazde na polju naše kulturne povijesti. One su djelovale negdje uporedo, negdje skupa, a najviše, jedna iza druge, ali tako da je nasljednica čuvala primljenu baštinu i nastavljala prekinuti posao svoje prethodnice.

IVAN OSTOJIĆ

⁷⁸⁾ Vatikanski arhiv, Registra Vaticana 431, f. 94¹.

⁷⁹⁾ Ostojić, n. dj. III u II Dodatku među opatima sv. Jurja Koprivskoga

⁸⁰⁾ Julije Kempf, Požega, 114 — Požega 1910; Bösendorfer Josip, Crnice iz Slavonske povijesti, 290 — Osijek 1910.

⁸¹⁾ Franjevece komendatare uzeo sam iz III sveska mojega djela Benediktinci u Hrvatskoj i to iz II Dodatka, što nosi naslov: »Katalozi opata i opatica u našim stranama«.